

FAMILIA ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST*

CORNELIU PĂDUREAN

FAMILY IN ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME

ABSTRACT: Family during the communist regime, considered the basic cell of society, was supposed to be a model of coexistence, of harmony, the first framework for training and education of the “new man”. The highly praised communist family claims, ultimately, the virtues of the Christian family, now dressed in red coat, but not of a cardinal of the ideology of a multilateral developed socialist society, which denied the concept of the Christian world and life. Interference of the state and Communist Party are felt in the most intimate areas of family, by putting things in order; even in the “sheets”. Those who violate the rules of communist conjugal cohabitation were called to the “party committee”; to be forced to respect them. If they were party members and if they had functions of party or state were threatened with losing them and not few times these threats were put into practice.

The foundation of wedded life was during the communist regime the Family code that has been

adapted for several times, amended and supplemented over time.

Traits of communist type family were determined by the Romanian Communist Party (RCP). In some articles of the *Code of principles and rules of life and work of Communists, of the socialist ethics and equity*, adopted at the XI Congress of RCP in 1974 there are references to the family.

Another legislative regulation that had consequences on the family in Communist Romania was Decree no. 770 of 1 October 1966, named “*On regulating the pregnancy interruption*”.

The family was, as well as on the entire society, the institution which the totalitarian state tried to keep under control. By a series of documents both of legislative character and political one, an ideological component was desired to be put on it, different from the Christian traditions.

REZUMAT: Familia în timpul regimului comunist, considerată a fi celula de bază a societății, trebuia să fie un model de conviețuire, de armonie, primul cadru de formare și educare a „omului nou”. Mult lăudata familie comunistă își revendica, în fond, virtuțile de la familia creștină, îmbrăcată acum în haina roșie, dar nu de cardinal, a ideologiei societății socialiste multilateral dezvoltate, care nega concepția creștină despre lume și viață. Imixtiunea statului și a partidului comunist se resimțea până în cele mai intime zone ale familiei, făcând „ordine” chiar și în așternuturile acestora. Cei care încălcau normele comuniste de conviețuire conjugală erau chemați la „comitetul de partid” pentru a fi lămurii să le respecte. Dacă erau membri de partid și dacă mai dețineau și

funcții de partid ori stat, erau amenințați cu pierderea acestora, și nu de puține ori aceste amenințări erau traduse în practică.

La baza familiei în timpul regimului comunist, a stat *Codul familiei* care a fost de mai multe ori adaptat, modificat și completat pe parcursul timpului.

Trăsăturile familiei de tip comunist au fost stabilite și prin documentele PCR. În unele articole din *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*, adoptat la Congresul al XI-lea al PCR din anul 1974, există referiri la familie.

O altă reglementare de ordin legislativ, care a avut urmări asupra familiei din România Comunistă, l-a reprezentat Decretul nr. 770 din 1 octombrie 1966,

* Lucrarea reprezintă varianta în limba română a lucrării „Family in Romania during the Communist Regime”, in Antoinette Fauve – Chamoux and Ioan Bolovan (Coordinators), *Families in Europe between the 19th and the 21st Centuries From the Traditional Model to Contemporary PACS*, Supplement of the Romanian Journal of Population Studies, Cluj University Press, 2009, p. 521–542.

intitulat „*Pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii*”.

Familia a fost, la fel ca întreaga societate, instituția pe care statul totalitar a încercat să o mențină sub

control. Prin o serie de documente de ordin legislativ, dar și politic, s-a dorit să i se dea o componentă ideologică, ruptă de tradițiile creștine.

KEYWORDS: Family, Communist regime, control, the Family code, the Code of principles and rules of life and work of Communists, of the socialist ethics and equity, Decree no. 770.

CUVINTE-CHEIE: Familia, regimul communist, control, Codul familiei, Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, Decretul nr. 770.

În ciuda faptului că de-a lungul timpului a evoluat de la o imagine idilică la una care anunță sfârșitul ei, familia continuă să-și mențină cele mai multe dintre funcțiile care-i dau continuitate: funcția sexuală și reproductivă, economică, educativă, de păstrare a identității culturale etc. Desigur există și elemente de discontinuitate, de întrerupere a tradiției.

Familia în timpul regimului comunist, considerată a fi celula de bază a societății, trebuia să fie un model de conviețuire, de armonie, primul cadru de formare și educare a „omului nou”. Mult lăudata familie comunistă își revendica, în fond, virtuțile de la familia creștină, îmbrăcată acum în haina roșie, dar nu de cardinal, a ideologiei societății socialiste multilateral dezvoltate, care nega concepția creștină despre lume și viață¹. Imixtiunea statului și a partidului comunist se resimțea până în cele mai intime zone ale familiei, făcând „ordine” chiar și în așternuturile acesteia. Cei care încălcau normele comuniste de conviețuire conjugală erau chemați la „comitetul de partid” pentru a fi lămuriți să le respecte. Dacă erau membri de partid și dacă mai dețineau și funcții de partid ori stat, erau amenințați cu pierderea acestora, și nu de puține ori aceste amenințări erau traduse în practică.

La baza familiei în timpul regimului comunist, a stat *Codul familiei* care a fost de mai multe ori adaptat, modificat și completat pe parcursul timpului.

Pentru prima oară, de la preluarea puterii, regimul comunist a stabilit normele privind noua familie de tip comunist, prin Legea nr. 4 din 4 ianuarie 1953, modificată și completată prin Legea nr. 4 din 4 aprilie 1956². Ulterior au fost aduse modificări acestei legi, prin Decretul nr. 779/1966³, Legea nr. 3/1970⁴ și Decretul nr. 174/1974⁵. Prevederile Codului familiei din timpul regimului comunist, se păstrează, în mare parte, de fapt și în zilele de azi. Codul familiei de după 1989, a suferit unele modificări, textul fiind publicat în *Monitorul Oficial al României, Partea I, până la 23 decembrie 2008*. Modificările au în vedere înlocuirea termenilor de „Republica Socialistă România”, cu „România” și „stat socialist” cu „stat”. Au fost eliminate prevederile referitoare la înfierea copiilor. Restul modificărilor au avut în vedere doar unele formulări, dar în esență prevederile sunt aceleași.

Potrivit reglementărilor din Decretul nr. 174/1974, familia în România comunistă avea la bază „căsătoria liber consimțită între soți”⁶.

Vârsta legală la căsătorie era de 18 ani împliniți în cazul băieților și 16 ani împliniți în cazul fetelor. Pentru motive temeinice, se putea încuviința căsătoria femeii care a împlinit cincisprezece ani. Încuviințarea se putea da de către Comitetul Executiv al Consiliului Popular al Municipiului București sau al județului în cuprinsul căruia își avea domiciliul femeia și numai în temeiul unui aviz dat de un medic, oficial. „Motivele temeinice” se referă la situația în care acea persoană de gen feminin, era însărcinată, iar tatăl recunoștea

1. Jack Goody, *The European Family. An Historico – Anthropological Essay*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 11.

2. Opinia noastră este confirmată de faptul că după evenimentele din decembrie 1989, la baza Legii nr. 272/2004, care reglementează relațiile de familie, stă vechea Lege nr. 4/1953 adoptată în timpul regimului comunist.

3. *Buletinul Oficial* nr. 13 din 18 aprilie 1956.

4. *Buletinul Oficial* nr. 64 din 8 octombrie 1966).

5. *Buletinul Oficial* nr. 70 din 25 iunie 1970.

6. *Buletinul Oficial*, nr. 108 din 1 august 1974.

7. *Ibidem*.

paternitatea și dorea să încheie căsătoria cu femeia însărcinată. Este oprită căsătoria între rudele în linie dreaptă, precum și între cele în linie colaterală până la al patrulea grad, inclusiv. Pentru motive temeinice, căsătoria între rudele în linie colaterală de gradul al patrulea, poate fi încuviințată de Comitetul Executiv al Consiliului Popular al Municipiului București sau al județului în cuprinsul căruia cel care cere această încuviințare își are domiciliul.

Codul familiei cuprindea și alte reglementări referitoare la nulitatea căsătoriei, în cazul unor declarații false a unuia dintre soți, în privința vârstei legale de căsătorie sau a identității fizice, spre exemplu⁸.

Codul familiei cuprindea și reglementări privind desfacerea căsătoriei. Căsătoria înceta prin moartea unuia dintre soți sau prin declararea judecătorească a morții unuia dintre soți.

Căsătoria se putea desface, în **cazuri excepționale** (subl. n.), prin divorț. Instanța judecătorească nu poate desface căsătoria prin divorț decât atunci când, datorită unor motive temeinice, raporturile dintre soți sânt atât de grav și iremediabil vătamate încât continuarea căsătoriei este vădit imposibilă pentru cel care cere desfacerea ei. Instanta va aprecia, cu deosebita grijă, temeiurile cererii de divorț și imposibilitatea continuării căsătoriei, ținând seama și de durata acesteia, precum și de interesele copiilor minori.

Drepturile și obligațiile personale și patrimoniale ale soților, au fost de asemenea avute în vedere.

Tot în legătură cu familia, documentul de care este vorba, definea o serie de noțiuni, cum ar fi, rude-nia, filiația față de mamă și față de tată, situația legală a copilului, înfierea, obligația de întreținere între soț și soție, părinți și copii, cel care adoptă și adoptat, bunici și nepoți, străbunici și strănepoți, frați și surori, precum și între celelalte persoane anume prevăzute de lege, drepturile și îndatoririle părinților față de copiii minori, a celor cu capacitate restrânsă și a altor persoane, precum și tutela minorului.

Codul familiei se referea și la autoritatea tutelară care aparținea organelor executive din cadrul primăriilor de la diferite nivele.

Trăsăturile familiei de tip comunist au fost stabilite și prin documentele PCR. În unele articole din *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*, adoptat la Congresul al XI-lea al PCR din anul 1974⁹, există referiri la familie. Potrivit acestui cod, relațiile de familie trebuiau întemeiate pe „principiile moralei socialiste”, care înlocuiau astfel principiile moralei creștine¹⁰. Relațiile între soți trebuiau să se bazeze pe principiile „egalității, respectului, afecțiunii și încrederii reciproce”, principii care, cu excepția celui referitor la afecțiune, N. Ceaușescu le declara că trebuiau să stea și la baza relațiilor dintre state. În ceea ce privește rolul familiei, acesta trebuia să fie în primul rând educațional, să fie „cea dintâi școală în care copiii să învețe, odată cu regulile de comportare în viață și societate, prețuirea muncii, devotamentul față de patrie și popor, față de partid și cauza socialismului”¹¹.

Dar în primul rând familia, alături de cadrele didactice și de activiștii partidului, trebuia să devină un agent propagandistic pus în slujba partidului, întrucât trebuia să se ocupe de „formarea și educarea noilor generații în spiritul dragostei față de patrie și partid, ... în spiritul unei înalte conștiințe revoluționare, al principiilor moralei socialiste și comuniste...”¹². De aceea fiecare comunist avea datoria ca prin comportamentul său în familie să contribuie la întărirea „autorității și prestigiului partidului”

O altă reglementare de ordin legislativ, care a avut urmări asupra familiei din România Comunistă, l-a reprezentat Decretul nr. 770 din 1 octombrie 1966, intitulat „**Pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii**”¹³. Acest act normativ anula Decretul nr. 463/1957 prin care se autoriza avortul la cerere, fără condiții.

După un foarte scurt preambul, în articolul 1 se preciza că *întreruperea cursului sarcinii este interzisă*. În următorul articol, erau precizate șase situații în care se puteau efectua avorturile a) sarcina pune viața femeii într-o stare de pericol care nu poate fi înlăturat printr-un alt mijloc; b) unul din părinți suferă de o boală gravă,

8. *Ibidem*.

9. *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român (25–28 noiembrie 1974)*, Editura politică, București, 1975, p. 816–823.

10. *Ibidem*, p. 821.

11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*.

13. *Buletinul Oficial* nr. 60 din 1 octombrie 1966.

care se transmite ereditar, sau care determină malformațiuni congenitale grave; c) femeia însărcinată prezintă grave invalidități fizice, psihice sau senzoriale; d) femeia este în vîrstă de peste 45 de ani; e) femeia a născut patru copii și îi are în îngrijire; f) sarcina este urmarea unui viol sau a unui incest¹⁴. Se mai preciza că întreruperea se putea efectua în primele trei luni ale sarcinii, iar în cazuri excepționale, cînd se constată o stare patologică gravă care pune în pericol viața femeii întreruperea cursului sarcinii se poate face până la șase luni.

Pentru a menține controlul asupra întreruperilor de sarcină, decretul prevedea că întreruperea cursului sarcinii se efectuează de către trei medici obstetricieni-ginecologi, în unități sanitare de specialitate cu aprobarea unei comisii medicale raionale sau orașenești, instituită în acest scop prin decizia comitetului executiv al sfatului popular regional sau al orașelor București și Constanța..

În situații în care întreruperea sarcinii trebuia să se facă de urgență, medicul avea obligația să anunțe procuratura, iar dacă nu era posibil, în cel mult 24 ore de la aceasta, trebuia să o anunțe în scris. Procuratura urma să constate, pe baza avizului medicului legist și a altor date, dacă intervenția pentru întreruperea cursului sarcinii a fost necesară.¹⁵

Orice alte întreruperi de sarcini constituiau infracțiune și se pedepseau potrivit dispozițiilor Codului penal. Prin același decret, Decretul nr. 463¹⁶ pentru încuviințarea avorturilor, era abrogat.

Urmările decretului

Se pare ca sursa de inspirație a lui Ceausescu în planificarea demografică a fost China maoista. Dacă Mao a introdus controlul asupra fertilității în scopul reducerii populației, N. Ceausescu viza „realizarea unor sarcini sporite”: minimum patru copii în fiecare familie.

Conform mărturiei lui Dumitru Popescu – „Dumnezeu”, fost secretar cu propaganda, decretul antiavort a fost adoptat pentru că liderul român se voia conducatorul unei mai mari mulțimi de oameni. Cresterea natalității, cu o rată anuală anunțată de 18–20‰, implica mecanisme asemănătoare planificării din domeniul economic.

Decretul – promulgat în numele Consiliului de Stat în 2 octombrie 1966, prevedea consecințe drastice pentru toți cei care nu i se supun. Au fost înființate comisii, responsabilități și îndatoriri în care au fost implicați oameni ai miliției și legii, medici, „turnatori”, directori de întreprinderi și școli. Periodic, femeile din România erau obligate la umilitoarea procedură a controlului ginecologic în scopul depistării gravidelor.

Astfel, elementul cel mai intim al vieții umane – sexualitatea – a fost supus controlului de partid, ceea ce nu s-a întîmplat în nici o altă țară comunistă din Europa.

În 1967, rata fertilității totale s-a dublat față de anul precedent, ajungând la maximul de 3,7 copii născuți în medie de o femeie, pentru perioada de după 1944, în România. În 1973 însă, rata fertilității totale revenise la nivelul de 2,4 copii născuți în medie de o femeie. În anii ce-au urmat s-a menținut la cotele de dinainte de adoptarea decretului.

Propaganda făcută în acei ani sub genericul „Copiii nostri – copiii patriei noastre” alimentează și astăzi iresponsabilitatea acelor români care fac copii cu gândul că orfelinele au datoria să-i crească.

Prin victimele și suferințele pe care le-a produs, „decretul anti-avort” contează ca „o tragedie națională”. Doar pentru ultimul an al regimului ceaușit sunt amintite 1193 cazuri de femei care au decedat din cauza complicațiilor provocate de avorturi. Pentru perioada 1966–1989 a fost menționat numărul de 9.452 de femei decedate.

Statisticile sunt departe de adevăr, după cum relevă ginecologii intervievați. Printre „indicațiile” primite de ei a fost și aceea ca în cazul decesului să fie trecut diagnosticul complicațiilor finale (cel mai adesea „blocaj renal” sau „septicemie”). Astfel că numărul femeilor decedate în urma avorturilor provocate depășește, cu siguranță, 10.000¹⁷.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

16. *Buletinul Oficial* nr. 26 din 30 septembrie 1957.

17. Filmul lui Cristian Mungiu, *4 months, 3 weeks and 2 days*, premiat la festivalul filmului de la Cannes, marele premiu Palme d'Oro, ilustrează urmările decretului asupra condiției femeii care nu își dorea un copil.

Ideea decretului a fost comunicată de N. Ceaușescu membrilor Comitetului Politic Executiv în timpul unei vacanțe petrecute pe litoral. Conform mărturiei lui Alexandru Bârlădeanu, unul dintre participanți, lucrurile au decurs astfel: „La un moment dat, Ceaușescu a ridicat pe neașteptate problema avorturilor: susținea că trebuiau interzise. A adus și cifre de la Ministerul Sănătății din care reieșea câți copii pierduse națiunea din cauza avorturilor. Eu imi dădeam seama că interdicția va aduce implicații sociale, dar el se grăbea să ajungă conducatorul unei țări cu 30 milioane de locuitori. I-am spus atunci să nu ne pripim, să studiem ce urmări va avea o astfel de măsură. Nicolae Ceaușescu mi-a închis gura spunându-mi: „Să mai termine tovarășul Bârlădeanu cu încurajarea prostituției!“¹⁸ (...).

Primul a luat cuvântul Patilineț¹⁹, ce era atunci, ajutorul lui, cântându-i în strună. L-a pedepsit pentru asta Dumnezeu: fata lui a murit dintr-un avort provocat, la câțiva ani după aceea! Maurer (primul-ministru, n.n.) a propus să mai studiem. „Ce să mai studiem?“, s-a opus Ceaușescu. Nu ne-a susținut nimeni. Și s-a adoptat propunerea lui. Așa au apărut „decreții“²⁰.

În anul 2005, în regia lui Florin Iepan, a fost realizat filmul documentar intitulat *Născuți la comandă – Decreții 68*²¹.

Pentru a încuraja creșterea natalității, pe lângă propaganda desfășurată²², regimul ceaușist a introdus și medalii, care urmau a fi acordate femeilor care nașteau mai mulți copii. Astfel, a fost instituită prin Decretul nr. 810 din 01/12/1969, **Medalia Maternă**, acordată, mamelor cu mai mult de 5 copii, **Ordinul Gloria Maternă**, acordat mamelor care aveau între 5 și 7 copii, și în sfârșit, a titlului și a ordinului de **Mamă Eroină**, pe care le primeau cele care au dat viață la peste 10 suflete. Erau printre cele mai importante distincții la care puteau aspira femeile epocii ceaușiste. Medaliiile și ordinele respective erau însoțite și de sume lunare aferente: 200 lei pentru 4 copii, 400 lei între 5–10 copii și 500 lei pentru peste 10 copii. Precizăm că suma se acorda pentru fiecare copil aflat în întreținere.

Existența acestor **mame eroine** era exploatată din plin de către propaganda de partid, ziarele puterii publicând ample articole despre acestea. Cu fiecare prilej, se sublinia grija partidului pentru familie și pentru copii, familia Ceaușescu, botezând uneori unul dintre copiii acestor familii care dădeau țării mulți urmași.

După decembrie 1989, presa a relatat de mai multe ori povestea unor mame eroine, care, în anii regimului, erau adevărate vedete, apărând în presa de partid alături de personalitățile culturale, științifice sau sportive ale momentului.

Este și cazul Anei Ursache, o analfabetă ce locuia într-un cartier sărac al Iașului. Această femeie a fost decorată cu ordinul **Mamă Eroină**, pentru cei 21 de copii pe care i-a adus la viață²³. Cazul a fost exploatat la maximum de către propaganda comunistă. De la al 15-lea copil încolo, fiecare nouă naștere era anunțată în ziarul central al Partidului Comunist Român, „Scânteia“. În presa locală din toată țara apăreau reportaje și interviuri. La cel de-al 21-lea copil, a fost asistată de către o echipă de medici, în frunte cu un ginecolog celebru al timpului, nașterea, singura de altfel, fiind făcută prin cezariană. După eveniment a fost publicat în presa locală un interviu, care se pare că a fost imaginar și o poză cu fetița în brațe.

Primul copil, rezultat dintr-o căsătorie legitimă, l-a născut la vârsta de 17 ani, iar pe următorii 20, până la vârsta de 47 ani, femeia nefiind căsătorită cu tatăl acestora, primul soț decedând după un an și jumătate de la nașterea primului copil. Soțul ilegal, a părăsit-o la doi ani după nașterea ultimului copil. Acesta din

18. Lavinia Betea, „Interzicerea avorturilor (1966–1989) ca fapt de memorie socială“, în Adrian Neculau (coord.), *Viața cotidiană în Comunism*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 249.

19. Vasile Pati lineț a fost un lider comunist român, apropiat al lui Nicolae Ceaușescu. A sprijinit introducerea decretului 770. Fiica sa, Amalia, a murit ca urmare a unui avort provocat în condiții ilegale.

20. Așa s-au numit copiii nedoriti, născuți ca efect al adoptării decretului 770/1966.

21. <http://www.cinemagia.ro/filme/nascuti-la-comanda-decreteii-68-12492/>, 27.06.2009.

22. Diana Covaci, „Propaganda pronatalistă în paginile Almanahului Femeia (1979–1990)“, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coordonatori), *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII–XXI). Omagiu profesorului Nicolae Bocșan la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 525–548.

23. http://www.cotidianul.ro/21_de_copii_si_o_mama_eroina_mandria_ceausestilor-47825.html, articol publicat de Victor Ilisoi, în *Cotidianul*, din 05.06.2008.

urmă, o fetiță, a fost botezată de Ceaușescu după ritul ortodox, botezul având loc nu la biserică, era imposibil așa ceva într-un stat în care ateismul a fost ridicat la rang de ideologie oficială, ci la vila de protocol din viile de la Bucium, unde a fost adus un preot cu cristelniță cu tot. Iată relatarea acestui moment, prelucrată de către ziarist, făcută de către Ana Ursache. „Acolo au văzut-o pe Ceaușeasca stând la o masă bogată, o cunoștea de la televizor și numele ei apărea în toate articolele despre familia Ursache. Nu era și el, Ceaușescu. Cumătra Ileana (E. Ceaușescu, n.n.) – cum îi spune acum bătrâna – s-a purtat frumos, a stat acolo cât preotul a botezat copilul în cristelniță cu care venise în brațe, slujba întreagă, ca la biserică, și-a făcut și ea cruce, apoi au stat cu toții la masă, au mâncat, cumetrele nu prea au vorbit, și la sfârșit Ceaușeasca a pupat-o pe Ana Ursache, i-a dat 10.000 de lei, patru cutii mari cu haine pentru ea și bărbatu-său. „Numai costume de ambasadori și de cucoane!“ – haine pentru fina cea mică, dulciuri pentru copii și a condus-o până la mașină. De atunci nu a mai văzut-o pe cumătra și nici vreun semn nu a mai primit de la ea. Dar în fiecare an de 1 iunie veneau niște doamne de la partid sau de la primărie, o luau pe tovarășa Ursache, mamă eroină, și o plimbau prin toate magazinele și îi cumpărau haine pentru copii, de aveau pe tot anul. Și mai luau doamnele și pentru ele câte ceva“.

Se pare că perechii ceaușiste, îi făcea plăcere să pozeze în ocrotitori ai copiilor, propagandiștii partidului difuzând imagini cu ei, în care țin copii în brațe, cu prilejul unor vizite pe care le efectuau, fiind realizate chiar și tablouri de către unii artiști obedienți.

Cazul relatat mai sus, se pare că a fost printre cele fericite. Au fost și situații mai puțin norocoase pentru mame și copii. Constantina Bălan, din Focșani a fost declarată și ea, în anul 1980, **Mamă Eroină**, pentru cei 11 copii pe care i-a născut²⁴. Cu acest prilej, la șase ani, după ce a născut ultimul copil, pe lângă distincția care i-a fost acordată, a primit și suma de 2000 lei, adică de aproape trei ori mai mult decât salariul ei de femeie de serviciu. Din păcate pentru ea, la vârsta de 44 ani, a rămas văduvă, la trei luni după ce s-a născut ultimul copil, lipsit de vedere. Creșterea numărului de copii care se nașteau cu malformații, a fost de fapt una din consecințele politicii pronataliste a regimului communist. Lipsa soțului și a banilor, dar și necazurile rezultate din preocuparea de a avea grijă de copilul nevătător, a obligat-o să renunțe la patru dintre copii, pe care a trebuit să-i încredințeze temporar, la sfatul autorităților comuniste, unor case de copii. Ceilalți copii au rămas nesupravegheați, neîngrijiți, în consecință și needucați, „uitând“ să mai treacă pe la școală. Efectele acestei situații se resimt în comportamentul lor social (unii fiind boschetari), dar și în lipsa de afecțiune față de mama lor.

Aceste două cazuri dar și cele ale altor mame eroine²⁵, ne oferă posibilitatea să stabilim câteva concluzii referitoare la cauzele care au determinat unele familii să facă mulți copii:

- asemenea familii au existat atât în mediul urban cât și în cel rural;
- un element comun al acestora era sărăcia în care trăiau, ele sperând că sumele pe care le primeau de la statul communist să le rezolve problemele materiale. La un moment dat, asemenea familii puteau încasa o sumă în jur de 7.000 lei (cazul Anei Ursache), ce reprezenta la vremea respectivă valoarea a patru salarii. Din păcate pentru aceste familii, greutățile financiare sporeau odată cu creșterea numărului de copii;
- o consecință a sporirii sărăciei a fost tolerarea de către regim a exploatării muncii copiilor, aceștia fiind obligați să presteze diferite munci ocazionale, pentru rotunjirea veniturilor familiei, ei devenind o resursă economică pentru familiile sărace, ca în lumea a treia. „Mergeau și ei cu mine și mă ajutau la spălat scări și la cărat gunoiul, la nici unul nu i-a fost rușine de muncă“²⁶
- familiile cu mulți copii au apărut în situații covârșitoare, mai ales în mediile lipsite de educație, sau cu educație precară. În consecință, nu putem vorbi despre prezența educației sexuale sau a pleningului

24. <http://www.infoportal.ro/articol~din-actualitate~info-442697~constantina-mama-eroina.html>, articol publicat de Laura Breana în *Monitorul de Vrancea*, din 08.03.2008.

25. <http://old.sibianulonline.ro/articol/ziar/sibiu/fabricile-de-copii-ale-lui-ceaucescu/6425/>, articol publicat în *Sibianul*, din 11.07.2005.

26. http://www.cotidianul.ro/21_de_copii_si_o_mama_eroina_mandria_ceausestilor-47825.html, articol publicat de Victor Ilisoș, în *Cotidianul*, din 05.06.2008.

familial. „Și-apoi, ce era să fac, să mă duc pe la babe sau la doctori să-mi facă **reglaje** (subl. n.) (raclaje) după ce rămâneam grea, cum făceau altele prin sat“, mărturisește una din mamele eroine²⁷;

- în cazul acestor nașteri multiple trebuie avută în vedere și o componentă de ordin religios. „A fost voia Domnului să avem așa o familie numeroasă“ sau „E păcat de la Dumnezeu să omori un prunc, chiar și nenăscut“, mărturisesc cele mai multe din mamele din această categorie;
- nu trebuie neglijată nici posibilitatea plăcerii sau a unui apetit sexual mai mare. „M-am iubit cu Ion, Dumnezeu să-l ierte, și nu m-am ferit niciodată să rămân gravidă“²⁸. La vârsta de 50 de ani, soțul nelegitim a Anei Ursache o părăsește după ultimul copil, pentru o femeie de 25 ani, după care a mai trăit cu vreo alte șase femei tinere. La 72 ani trăia cu o femeie de 40 ani și aștepta încă un copil²⁹;
- din perspectiva timpului, majoritatea acestor femei, care au fost ani în șir mereu însărcinate, și-au sacrificat bătrânețile, ele nebeneficiind de nici o pensie, întrucât nu au fost angajate;

O altă măsură adoptată de regimul comunist pentru stimularea nașterii de copii, a fost plățirea unui impozit suplimentar de către persoanele care realizau venituri, și care au împlinit vârsta de 25 ani, dar nu aveau copii, indiferent dacă erau căsătorite sau nu. Această taxă, numită și *taxă de celibat*, care în anii regimului comunist a fost subiectul a numeroase glume, a fost plătită din anul 1954, în baza Decretului nr. 153 din 11 mai 1954. De-a lungul timpului, această taxă a fost de mai multe ori majorată (1966, 1977, 1985), tocmai în speranța de a stimula nașterea copiilor, prin faptul că ea grefa asupra veniturilor și așa reduse ale familiilor sau persoanelor necăsătorite.

Erau exceptate de la obligația de plată a contribuției persoanele care au avut unul sau mai mulți copii născuți vii, decedați ulterior, precum și persoanele care aveau invaliditate de gradele I și II și soții acestora, pe timpul cât dura invaliditatea. De asemenea, erau scutite și persoanele fără copii, care erau căsătorite cu persoane care au copii, pe timpul cât durează căsătoria, dacă la data acesteia erau în întreținerea efectivă a unuia dintre soți sau unul dintre aceștia plătea pensie de întreținere. Persoanele care au împlinit vârsta de 65 ani, bărbații și 60 ani femeile, nu aveau obligația de a plăti contribuția. Erau considerate persoane cu copii și persoanele cu copii înfiați sau încredințați spre creștere și educare. Este interesant de menționat că în Decretul nr. 409 din 26 decembrie 1985 privind majorarea contribuției persoanelor fără copii, aceste excepții amintite mai sus, nu mai apar, ceea ce înseamnă că toată lumea plătea acea *taxă de celibat*, indiferent de starea de sănătate. Era oare o omisiune intenționată, sau pur și simplu întâmplătoare?. Personal, cred în prima variantă.

Să urmărim în continuare care a fost dinamica populației României în anii regimului comunist și în ce măsură, politica sa demografică a influențat familia din anii respectivi.

În *Tabelul 1* au fost trecute valorile populației României, înregistrate cu prilejul recensămintelor sau la mijlocul anului, precum și ponderea creșterii de la o înregistrare la alta.

TABELUL 1. Dinamica populației României în timpul regimului comunist

Anul înregistrării	25 ian. 1948	21 febr. 1956	15 mar 1966	5 ian. 1977	1 iul. 1981	1 iul. 1989
Nr. populație	15872624	17489450	19103163	21559910	22352635	23151564
Creșterea de la înregistrarea precedentă	11,14%	10,18%	9,22%	12,86%	3,67%	3,57%

Pentru întreaga perioadă a regimului comunist creșterea populației a înregistrat valori pozitive. Cea mai mare creștere a fost între anii 1966 și 1977, de 12,86% adică în segmentul temporal în care a fost introdusă

27. <http://old.sibianulonline.ro/articol/ziar/sibiu/fabricile-de-copii-ale-lui-ceausescu/6425/>, articol publicat în *Sibianul*, din 11.07.2005.

28. *Ibidem*.

29. http://www.cotidianul.ro/21_de_copii_si_o_mama_eroina_mandria_ceausestilor-47825.html, articol publicat de Victor Ilisoii, în *Cotidianul*, din 05.06.2008.

politica demografică a regimului comunist. După anul 1977, se păstrează același trend pozitiv, dar valorile sunt mult mai temperate.

Pe parcursul regimului comunist din România, adică din 1948 până în 1989, sporul populației a fost de 45,85%. După instituirea de către N. Ceaușescu a măsurilor de creștere a populației, aceasta a înregistrat un spor de 21,19%, în timp ce în perioada lui Gheorghe Gheorghiu Dej, când nu exista o politică demografică, creșterea a fost de 20,35%, adică doar cu 0,84% mai puțin. Dacă ne gândim că această diferență s-a realizat pe parcursul a 22 de ani, față de cei 18 ani de dinaintea decretului 770/1966, putem aprecia că politica natalistă a lui N. Ceaușescu, pe termen lung, a fost un eșec. Să mai adăugăm la aceasta sacrificiile materiale și umane pe care le-a propus această politică demografică coercitivă, provocatoare de traume, care sunt resimțite și astăzi.

Având în vedere că România comunistă, cum de altfel oricare dintre statele comuniste, nu a fost un punct de atracție pentru emigranți, din contră, a pierdut populație ca urmare a emigrării unora spre țările democratice, este limpede că această creștere a populației nu poate fi pusă decât pe seama sporului natural.

Tabelul nr. 2 redă pentru perioada 1946–1989, sporul natural al populației României, valorile fiind la 1000 de locuitori. Este evidentă variația anuală a valorilor celor născuți vii și a celor care au decedat. În primul segment decenal, 1946–1956, valorile noilor născuți, cu mici variații, se mențin în jur de 24‰, pe când în privința decedaților se înregistrează o tendință evidentă de scădere, mai ales după anul 1956. În aceste condiții sporul natural al populației a înregistrat și el o tendință de creștere a valorilor, ajungând să depășească dublul față de anul 1946.

TABELUL 2. Sporul natural al populației României între 1946–1989

Anul	Populația la 1 iulie	Născuți vii ‰	Decedați ‰	Spor natural ‰
1946	15.791.000	24,8	18,8	6,0
1947	15.849.000	23,4	22,0	1,4
1948	15.893.000	23,9	15,6	8,3
1949	16.084.000	27,6	13,7	13,9
1950	16.311.000	26,2	12,4	13,8
1951	16.464.000	25,1	12,8	12,3
1952	16.630.000	24,8	11,7	13,1
1953	16.847.000	23,8	11,6	12,2
1954	17.070.00	24,8	11,5	13,3
1955	17.325.00	25,6	9,7	15,9
1956	17.583.000	24,2	9,9	14,3
1957	17.829.000	22,9	10,2	12,7
1958	18.056.000	21,6	8,7	12,9
1959	18.226.000	20,2	10,2	10,0
1960	18.403.000	19,1	8,7	10,4
1961	18.567.000	17,5	8,7	8,8
1962	18.681.000	16,2	9,2	7,0
1963	18.813.000	15,7	8,3	7,4
1964	18.927.000	15,2	8,1	7,1
1965	19.027.000	14,6	8,6	6,0
1966	19.141.000	14,3	8,2	6,1

Anul	Populația la 1 iulie	Născuți vii ‰	Decedați ‰	Spor natural ‰
1967	19.285.000	27,4	9,3	18,1
1968	19.721.000	26,7	9,6	17,1
1969	20.010.000	23,3	10,1	13,2
1970	20.253.000	21,1	9,5	11,6
1971	20.470.000	19,5	9,5	10,0
1972	20.663.000	18,8	9,2	9,6
1973	20.828.000	18,2	9,8	8,4
1974	21.029.000	20,3	9,1	11,2
1975	21.245.000	19,7	9,3	10,4
1976	21.446.000	19,5	9,6	9,9
1977	21.658.000	19,6	9,6	10,0
1978	21.855.000	19,1	9,7	9,4
1979	22.048.000	18,6	9,9	8,7
1980	22.201.000	18,0	10,4	7,6
1981	22.353.000	17,0	10,0	7,0
1982	22.478.000	15,3	10,0	5,3
1983	22.553.000	14,3	10,4	3,9
1984	22.625.000	15,5	10,3	5,2
1985	22.725.000	15,8	10,9	4,9
1986	22.823.000	16,5	10,6	5,9
1987	22.940.000	16,7	11,1	5,6
1988	23.054.000	16,5	11,0	5,5
1989	23.152.000	16,0	10,7	5,3

Între anii 1956–1966 însă, valorile trecute în dreptul noilor născuți scad anual. Este rezultatul industrializării socialiste începute în epoca Gheorghe Gheorghiu Dej. Dezvoltarea industriei a presupus mână de lucru mai multă, care era adusă din mediul rural, principalul izvor demografic al țării. Familiile tinere din mediul rural se mută în mediul urban și chiar dacă sunt încă dominate de mentalități rurale, se „orășenează”. Femeile nu mai stau acasă ca și casnice, au un loc de muncă, unde petrec o parte importantă din zi. După 8, 10 sau 12 ore de muncă istovitoare, având în vedere nivelul de înzestrare tehnică a întreprinderilor românești, în care munca fizică deținea rolul de primă vioară, viața sexuală a cuplurilor începe să fie afectată. La aceasta se mai adaugă și o grijă mai mare a femeilor pentru a nu rămâne însărcinate, sarcina fiind aducătoare de scădere a veniturilor familiei și uneori și de un posibil pericol al pierderii unui loc de muncă mai convenabil.

Tot în această perioadă au sporit și anii de școlarizare obligatorie, de la 7 la 8 ani, cele 8 clase trebuind să fie urmate de alte forme de școlarizare. Dorința de a se face „domni”, adică cu mai multă școală, care îți asigura și un trai mai facil, era tot mai mare. Deși învățământul era gratuit, cheltuielile cu școlarizarea sporreau. Vremea în care se mergea cu hainele peticite, desculț, sau cu bocancii fraților mai mari fiind apasă de demult, pretențiile copiilor erau mereu în creștere. Copiii se creșteau tot mai greu, un număr mare de copii devenind un lux, pe care tot mai multe familii nu puteau să și-l permită. În aceste condiții, familiile, care au devenit mai educate, grație sistemului școlar obligatoriu și gratuit, au mai multe cunoștințe despre viața intimă, încep să se protejeze cu mai multă atenție, să fie preocupate de ceea ce astăzi numim planingul familial.

În ciuda faptului că mortalitatea a cunoscut și ea o scădere, sporul natural a fost afectat datorită scăderii numărului noilor născuți.

Cu siguranță, scăderea indicelui de natalitate, relevat și de recensământul din anul 1966, l-a determinat pe Ceaușescu să treacă la o politică demografică coercitivă, care se va dovedi și antiumană.

Efectele Decretului nr. 770/1966, s-au văzut imediat în anul următor, când indicele de natalitate a crscut de la 14,3‰ la 27,4‰, sporul natural s-a triplat la 18,1‰. Familiile, întrucât majoritatea covârșitoare a copiilor se nășteau în familii constituite pe baze legale, s-au conformat prevederilor decretului, cel puțin l-a început. Chiar dacă locuiau la oraș, mulți dintre orășeni erau de primă generație, astfel că mentalitățile libertine își făceau cu greu loc. Ideea concubinajului, a existenței unei familii constituite pe baze ilegale era destul de greu acceptată. De fapt, regimul comunist veghea la sănătatea morală a națiunii, combătând orice formă de manifestare provenind dinspre zona „capitalismului sau imperialismului retrograd”. Accesul la informații de orice natură din lumea înconjurătoare era controlat și cenzurat, chiar și dinspre țările cu regim asemănător.

Dar prinderea pe picior greșit a familiilor, a cetățenilor țării în general, nu a durat prea mult. Viața intimă a fiecărui cuplu, a fiecărui individ, rămâne până la urmă o problemă personală, pe care finalmente nu o poate controla nimeni. Nici biserica nu a reușit, cu atât mai puțin puterea laică. După anul 1968, așa cum ilustrează tabelul, cu mici variații, la începutul deceniului opt, numărul de copii al familiilor din România regimului ceaușist, a cunoscut o scădere constantă, fiind mai mic decât la debutul comunismului. O ușoară revenire se poate observa în primii ani ai deceniului opt. Probabil că la revenirea din vizita, atât de păguboasă pentru români, efectuată în China și Coreea de Nord, Ceaușescu a cerut un control mai riguros al femeilor însărcinate. Cu toate acestea nu a putut controla comportamentul intim al românilor, aceștia fiind mult mai atenți în ceea ce privește pericolul apariției unei sarcini nedorite. De asemenea, modalitățile de intervenție pentru a scăpa de o asemenea sarcină, s-au diversificat, apărând din păcate tot felul de „experți-șarlatani”. Aceasta a însemnat și eșecul politicii demografice a lui N. Ceaușescu. Să fi fost o formă de manifestare a opoziției față de regim?

Dacă este așa, prețul plătit de femei și copiii născuți a fost destul de mare. Din păcate, multe femei au plătit cu viața îndrăzneala de a avorta. Numai în anul 1989, din cele 629 decese la naștere, 545 (1,47‰) au fost datorită avorturilor ilegale. Media europeană era de 0,03‰³⁰. Fără să avem cifre exacte, putem afirma că destinul multor familii a fost marcat de copiii malformați, sau născuți prematur, în ambele situații crescând numărul lor după 1966.

Să urmărim în continuare comportamentul nupțial al locuitorilor din România în timpul regimului comunist. Vom încerca să vedem cum a evoluat atitudinea lor și cât de atractivă era instituția căsătoriei. Nu în ultimul rând, ne interesează care a fost reacția față de politica de încurajare a căsătoriilor dusă de regimul comunist.

TABELUL 3. Evoluția căsătoriilor România între anii 1946–1989

anul	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
nr.	-	-	-	-	-	185969	155357	178732	186274	190043
‰	-	-	-	-	-	11,8	9,8	11,2	11,6	11,7
anul	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
nr.	169805	169340	174799	205828	197010	205460	203930	211062	194731	197654
‰	10,3	10,2	10,4	12,1	11,4	11,7	11,4	11,7	10,7	10,7
anul	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
nr.	180465	184676	174931	169520	164229	171243	154105	146988	140011	145532
‰	9,7	9,9	9,3	9,0	8,6	8,9	8,0	7,5	7,9	7,2

30. Georgeta Ghebrea, *Aspecte și efecte ale politicii familiale în România, între 1950–1989*, <http://ebooks.unibuc.ro>.

anul	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
nr.	150215	157142	170130	175496	188139	195874	199794	201103	198139	182671
‰	7,3	7,6	8,2	8,3	8,9	9,1	9,2	9,2	9,0	8,2
anul	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
nr.	182973	174448	163826	164110	161094	167254	168079	172527	177943	-
‰	8,2	7,8	7,3	7,3	7,1	7,3	7,3	7,5	7,7	-

În *Tabelul nr. 3* sunt redată valorile anuale absolute precum și indicele de nupțialitate între anii 1946–1989. Ca o constatare generală, putem spune că peste variațiile anuale, numărul și indicele de căsătorii au cunoscut o tendință de scădere. La începutul perioadei, în primii ani de după terminarea celui de Al Doilea Război Mondial, interesul pentru încheierea de căsătorii era, se pare, mai mare. În marea majoritate a cazurilor, indicele de nupțialitate este cuprins între 10 și peste 12‰. După anul 1960, înregistrăm o scădere sub 8–10‰.

Răspunsul societății românești la decretele de interzicere a avorturilor și de creștere a impozitului pe venit, în cazul persoanelor fără copii, a fost de scădere a interesului pentru instituția căsătoriei. Între anii 1968–1970, au fost înregistrate cele mai mici valori, în cifre absolute, din toți anii regimului comunist. Este interesantă această reacție, având în vedere că cei trei ani au fost poate cei mai buni din perioada comunismului, când nivelul de trai a cunoscut o creștere apreciabilă³¹.

În deceniul al optulea însă, numărul căsătoriilor a fost în creștere. În condițiile în care regimul impus de Nicolae Ceaușescu devenea tot mai dictatorial și propaganda de partid pătrundea tot mai mult în viața de zi cu zi a oamenilor, este posibil ca familia să fi devenit un loc de refugiu într-un mediu totalitar.

La începutul anilor '80 nupțialitatea a început să scadă constant. Sunt anii în care nivelul de trai al românilor a cunoscut o scădere dramatică. Ambiția lui N. Ceaușescu de a returna cât mai repede datoria externă, procentul foarte mic din venitul național brut destinat consumului, au impus introducerea unor rații la alimentele de bază, distribuite în baza unor cartele. În felul acesta produsele pentru export, aducătoare de valută, erau mai numeroase. Asupra bugetului țării și implicit al familiilor exercitau o presiune foarte puternică și proiectele megalomane ale dictatorului (Canalul Dunăre-Marea Neagră, Casa Poporului etc.). În aceste condiții, sărăcia populației a devenit tot mai mare, greutățile zilnice se înmulțeau, astfel că întemeierea unei familii, care să cunoască de la început greutățile de ordin material, la care se adăuga pericolul de a avea și un copil, a cărui creștere presupunea eforturi foarte mari, au contribuit la scăderea interesului pentru întemeierea unei familii.

Doar în ultimii doi ani ai regimului comunist a fost înregistrată o ușoară revenire, care s-a continuat și după anul 1990, România înregistrând unul din cei mai mari indici de nupțialitate din Europa. Fenomenul de creștere a interesului pentru întemeierea unei familii s-a înregistrat și în Ungaria și Danemarca³².

Din punct de vedere al trendului urmat de România comunistă în anii '70, când ratele de nupțialitate au crescut, după care în anii '80 au început să scadă, este asemănător cu cel din alte state comuniste, cum ar fi Ungaria și Cehoslovacia³³.

Vârsta la care erau întemeiate familiile, este redată în *Tabelul nr. 4*. Ca o observație de ordin general, putem spune că erau încheiate căsătorii la toate vârstele, începând de la vârsta nupțiabilă.

31. Denis Deletant, *România sub regim comunist*, Editura Academia Civică, București, 2006, p. 135–136.

32. Ioan Mihăilescu, *Familia în societățile europene*, Editura Universității din București, 1999, p. 17.

33. *Ibidem*, p. 16.

TABEL 4. Vârsta la care erau întemeiate familiile în România în timpul regimului comunist

grupa de vârstă	sexul	1960	1970	1980	1989
		%	%	%	%
sub 20 ani	masculin	5,83	5,64	4,36	4,63
	feminin	33,22	41,74	35,28	29,89
20–24 ani	masculin	43,41	49,34	50,57	48,85
	feminin	38,55	38,93	39,46	46,21
25–29 ani	masculin	30,42	26,38	25,67	23,88
	feminin	13,54	7,75	12,14	9,62
30–34 ani	masculin	8,83	8,45	7,59	10,38
	feminin	6,04	3,97	4,58	5,64
35–39 ani	masculin	3,81	3,24	3,57	4,81
	feminin	3,52	2,37	2,43	3,17
40–44 ani	masculin	1,67	1,96	2,58	2,26
	feminin	1,58	1,58	2,03	1,71
45–49 ani	masculin	1,98	1,32	1,83	1,51
	feminin	1,51	1,39	1,62	1,20
50–54 ani	masculin	1,46	0,7	1,43	1,23
	feminin	0,88	0,73	1,02	1,02
55–59 ani	masculin	1,03	1,02	0,93	0,92
	feminin	0,54	0,7	0,74	0,65
60 ani și peste	masculin	1,44	1,9	1,42	1,48
	feminin	0,52	0,79	0,66	0,83
nedeclarată	masculin	Sub 0,1	-	-	-
	feminin	Sub 0,1	-	-	-
Total căsătorii	%	100	100	100	100
	nr.	197.654	145.531	182.671	177.943

În privința grupei de vârstă preferate, se pare că cei mai mulți bărbați își întemeiau familii între 20–24 ani. În anii 1970 și 1980, aproape jumătate dintre bărbații care s-au căsătorit se încadrau în această categorie de vârstă. Trebuie să recunoaștem că este un comportament care aparține modelului familiei tradiționale, cu toate că la începutul anilor '60 ponderea bărbaților care se căsătoreau la această vârstă era mai mică. Din cauza politicii demografice coercitive, a pericolului apariției unei sarcini nedorite, ca urmare a unor relații sexuale întâmplătoare în perioada premaritală, în condițiile în care vârsta medie la care avea loc prima experiență sexuală era în scădere și în România comunistă, a condamnării de către regim a uniunilor consensuale, îi împingeau pe tinerii bărbați spre o căsătorie la o vârstă mai precocă.

Un număr mare de familii erau întemeiate și de bărbații care erau cuprinși în categoria de vârstă 25–29 ani. În cei patru ani de referință incluși în tabel, constatăm o tendință de scădere a ponderii bărbaților care se căsătoreau la vârstele din această grupă. Observația este valabilă și pentru cei care se căsătoreau între 30–34 ani. Doar pentru anul 1989 observăm creșterea ponderii mirilor din această ultimă grupă de vârstă, situație ce anunța probabil creșterea vârstei medii la căsătorie, atât la bărbați cât și la femei, în ultimii ani ai

secolului XX și începutul secolului XXI³⁴. După anul 1970 numărul bărbaților de peste 35 ani, care au întemeiat o familie ori s-au recăsătorit, este mai mare ca în perioada anterioară. Este posibil ca unii dintre ei, sătui să mai plătească *taxa de celibat*, ori să resimtă lipsa unei familii, în condițiile unei societăți producătoare de insatisfacții, în care interesul personal se supunea vrând, nevrând interesului general, să se fi hotărât să facă pasul amânat, voit sau involuntar, spre întemeierea unei căsnicii.

În privința femeilor, se constată că marea majoritate se căsătoreau până la vârsta de 24 ani. Un număr mare de femei se măritau până la vârsta de 20 ani și cam un număr relativ egal între 20 și 24 ani. După 1970 observăm o creștere a ponderii persoanelor feminine care au întemeiat o familie având vârsta cuprinsă în grupele 20–24 ani și 25–29 ani.

Observația este valabilă, ca și tendință, și pentru femeile de după 30 ani, doar că în cazul acestora numărul lor începe să crească după 1980. Motivele unui asemenea comportament trebuie căutate, ca și în cazul bărbaților, în taxa de celibat, a cărei valoare a tot crescut, precum și în dorința unei împliniri a maternității în cadrul unei familii legale, domnișoarele-mame nefiind agreate de societate și nici de morala timpului. La aceasta mai trebuie să adăugăm și integrarea pe o scară mult mai largă a femeilor în activitățile productive, în funcții de conducere conform politicii partidului de promovare a femeilor, extensia perioadei de școlarizare, ponderea mai mare a femeilor care urmau studii superioare, dorința de a face carieră și nu în ultimul rând o creștere a gradului de independență a femeilor.

Să urmărim în continuare starea civilă a persoanelor care întemeiau o familie. Din *Tabelul 5A*, rezultă din cei patru ani-martori, ponderea covârșitoare a necăsătoritorilor în raport cu cei care întemeiau o nouă familie. Pe locul următor se situau persoanele divorțate. Cu șanse mai mari de a întemeia o nouă familie, după divorț, se pare că erau bărbații, ponderea celor care se recăsătoreau după divorț, fiind mai mare decât a femeilor divorțate. Desigur, cu sanse mult diminuate de refacere a unei vieți familiale, față de cele ale bărbaților, având aceeași stare civilă, se situau văduvele. Spre sfârșitul regimului comunismului, ponderea acelor care aveau starea civilă de divorțat/ă, căsătorit/ă, care efectuau o nouă căsătorie, era în scădere.

Tabelul 5B ne înfățișează și agregările între diferitele stări civile în momentul căsătoriei. Este evident că viitori soții, indiferent dacă erau la prima căsătorie sau se recăsătoreau, preferau, sau erau obligați să prefere parteneri având aceeași stare civilă. Desigur, concluzia nu este absolută.

TABELUL 5A. Starea civilă înainte de căsătorie a persoanelor care întemeiau o familie, în %

	Starea civilă înainte de căsătorie											
	Necăsătorit/ă				Văduv/ă				Divorțat/ă			
	1960	1970	1980	1989	1960	1970	1980	1989	1960	1970	1980	1989
M	83,5	90,5	85,8	86,5	3,9	3,7	3,0	2,3	12,5	5,7	11,2	11,1
F	86,4	87,4	87,1	87,6	3,2	2,8	2,9	2,6	10,4	5,3	9,6	9,8

TABELUL 5B. Starea civilă a soțului și a soției înainte de căsătorie, în %

Starea civilă înainte de căsătorie a soțului	Starea civilă înainte de căsătorie a soției											
	Necăsătorită				Văduvă				Divorțată			
	1960	1970	1980	1989	1960	1970	1980	1989	1960	1970	1980	1989
Necăsătorit	89,8	95,1	92,9	93,8	29,2	25,9	21,4	22,7	47,8	45,3	41,4	38,6
Văduv	1,8	1,5	0,8	0,5	42,8	69,8	46,3	41,0	9,5	14,0	9,5	8,1
Divorțat	8,4	3,3	6,33	5,6	27,9	17,6	32,3	36,2	42,6	40,7	49,0	53,2

34. *Ibidem*, p. 20.

Se pare că femeile erau mai atente la acest aspect al stării civile, în comparație cu bărbații.

Femeile aflate la prima căsătorie, s-au căsătorit într-o proporție covârșitoare tot cu bărbații aflați la primul mariaj. Pe locul următor se aflau bărbații divorțați și într-un procent foarte mic cei văduvi. Bărbații însă, se pare că erau mult mai permisivi din acest punct de vedere. Este evidentă preferința lor pentru femei având aceeași stare civilă, dar, spre exemplu, cei care se căsătoreau prima oară, au întemeiat familii într-o proporție destul de mare cu divorțate, dar și cu văduve.

Urmărind Tabelul nr. 5B, se poate constata că la începutul regimului comunist proporția căsătoriilor între cei aflați la prima căsătorie și cei ce aveau o altă stare civilă a fost mai mare. După anii '70 însă, aceste tipuri de familii își reduc ponderea, ceea ce ne îndeamnă să afirmăm că anii regimului ceaușist nu au însemnat o modernizare a mentalităților, a cadrului spiritual despre familie. Din contră. Dacă în anii '60 putem sesiza un început de modernizare din acest punct de vedere, în timpul lui N. Ceaușescu, puritanismul și conservatorismul său, opoziția față de tot ce venea din afară, au impus modelul familiei tradiționale, a mediului rural în care a crescut. Principiul egalitarist, afirmat în *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste* care trebuia să stea „în întemeierea relațiilor de familie”, a fost poate avut în vedere și în privința egalității stării civile la întemeierea familiei.

Exponenții regimului comunist au fost extrem de atenți la menținerea unității familiei. De aceea ei au încercat să mențină la rate cât mai scăzute divorțialitatea, după cum rezultă din Tabelul nr. 6. Cu toate acestea, ei au fost obligați de realitatea cotidiană să accepte și situațiile de destrămarea familiei.

În „Codul familiei”, în articolele 37–44 sunt stipulate prevederi referitoare la desfacerea căsătoriei prin divorț. Disoluția familiei prin divorț era socotită ca fiind împotriva eticii vieții socialiste. Dispariția unui cuplu era considerată, mai ales în spiritul Decretului nr. 770/1966, ca reprezentând o reducere potențială a șanselor de a da naștere unui nou copil.

Cele 7 articole erau extrem de generale și îngreunau calea spre separare prin divorț a cuplurilor. În art. 37 se stipula: „Căsătoria se poate desface, în *cazuri excepționale* (subl. noastră), prin divorț. Din păcate, legislatorii nu au definit situația de *caz excepțional*. În articolul următor, ambiguitatea este și mai mare: „Instanța judecătorească nu poate desface căsătoria prin divorț decât atunci când, datorită unor *motive temeinice* (subl. noastră), raporturile dintre soți sunt atât de grav și *iremediabil* (subl. noastră) vătămăte încât continuarea căsătoriei este vădit imposibilă pentru cel care cere desfacerea ei. Instanța va aprecia, cu deosebită grijă, temeiurile cererii de divorț și imposibilitatea continuării căsătoriei, ținând seama și de durata acesteia, precum și de interesele copiilor minori”³⁵. Observăm și de data aceasta că nu sunt explicitate *motivele temeinice* și situațiile *iremediabile*, ele fiind lăsate la latitudinea judecătorilor, îngreunându-se astfel actul judecătoresc și pronunțarea sentinței

Același articol amintit mai sus, se afla de fapt la baza formulei prin care se justificau majoritatea hotărârilor de divorț pronunțate de instanțele de judecată: „...instanța reține că relațiile dintre cei doi soți, ...sunt *grav și iremediabil* vătămăte, de așa natură că această căsnicie nu mai poate fi reluată și astfel că urmează ca admitându-se...”³⁶

Pe lângă aceste prevederi ambigue în materie de divorț, au fost instituite și alte măsuri, care aveau însă un caracter economic și instituțional.

Bunăoară, a fost stipulată o taxă de timbru cu o valoare destul de mare, pentru cei care intentau o acțiune de divorț și care trebuia să fie descurajatoare în raport cu veniturile populației la acea vreme. Este poate unul din motivele pentru care multe cupluri care s-au despărțit *de facto*, au amânat mulți ani despărțirea *de jure*.

O modalitate, de data aceasta de ordin instituțional, în încercarea de a menține unite cuplurile căsătorite care doreau să se separe, a fost înființarea *Camerei de consiliu*. Rostul acesteia era de a încerca o conciliere a celor doi soți în ședințe publice, aceștia având apoi la dispoziție șase luni, uneori chiar un an, timp de gândire pentru a renunța la intenția de despărțire. Este probabil și unul din motivele pentru care procesele de divorț se prelungeau în timp, ele durând de la un an în sus.

35. Decretul nr. 174/1974, și publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 108 din 1 august 1974.

36. Arhiva Stării civile a Municipiului Arad, *Dosar divorțuri/1974*.

După anul 1968, regimul opresor a reușit să țină sub control rata divorțurilor, cel puțin din punct de vedere statistic. În realitate multe familii erau dezbinat, chiar dacă nu erau divorțate. După căderea regimului ceaușist, această realitate a ieșit la suprafață, prin numărul mare de divorțuri care puneau capăt unei situații menținute până atunci artificial.

TABELUL 6. Evoluția divorțurilor în România în anii regimului comunist

anul	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
nr.	-	-	-	-	-	21536	19561	17867	21337	23941
‰	-	-	-	-	-	1,36	1,23	1,12	1,33	1,47
anul	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
nr.	20273	23379	21868	28582	31148	29142	33091	35384	30937	36947
‰	1,23	1,41	1,30	1,68	1,80	1,66	1,86	1,96	1,69	2,01
anul	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
nr.	33373	38065	36129	35145	36914	25804	48	4023	6991	7865
‰	1,80	2,04	1,92	1,86	1,94	1,35	*	0,20	0,35	0,39
anul	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
nr.	9570	11254	14472	17951	34479	35945	25726	33190	35855	34130
‰	0,47	0,54	0,69	0,85	1,62	1,68	1,19	1,52	1,63	1,54
anul	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
nr.	33635	33164	34534	32853	32857	34562	34110	36775	36008	-
‰	1,50	1,48	1,53	1,45	1,43	1,51	1,49	1,60	1,56	-

Care au fost de fapt motivele de divorț în România comunistă³⁷? Printre acestea, infidelitate conjugală, alcoolismul și violența conjugală erau printre motivele cel mai des invocate. Alte cauze se refereau la nemulțumiri față de partener, părăsirea domiciliului și concubinaj, refuzul soției de a îndeplini obligațiile matrimoniale, amestecul părinților, dezinteresul față de gospodărie, teama și repulsia de mediul urban, executarea unei pedepse prin privare de libertate, „viață libertină”, neglijarea soției, gelozie nejustificată, căsătorie din interes, imposibilitatea de a avea raporturi sexuale etc.

La capătul acestor pagini putem afirma că, în timpul regimului comunist, dar mai ales în perioada ceaușistă a acestuia, familia a fost, la fel ca întreaga societate, instituția pe care statul totalitar a încercat să o mențină sub control. Prin o serie de documente de ordin legislativ, dar și politic, s-a dorit să i se dea o componentă ideologică, ruptă de tradițiile creștine. De pe la mijlocul anului 1948, în registrele de stare civilă nu a mai fost consemnată confesiunea persoanelor care făceau obiectul înscrierii în registru. Oficierea căsătoriilor în ziua de Crăciun, a fost o altă metodă de a crea noua familie de tip comunist. În orașul Arad spre exemplu, între 1946–1989, pe parcursul a 14 ani au fost identificate asemenea situații³⁸. Pentru a-și atinge acest obiectiv, statul a promovat modelul familiei tradiționale, încercând să o ferească de tendințele de modernizare a comportamentului demografic, care au apărut în Europa după Al Doilea Război Mondial.

37. Corneliu Pădurean, „Motive de divorț în timpul regimului comunist din România. Cazul orașului Arad”, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coordonatori), *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII–XXI). Omagiu profesorului Nicolae Bocșan la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 503–514.

38. Arhiva Stării civile a Municipiului Arad, *Registre de căsătorii*, anii 1956, 1965, 1967, 1968, 1969, 1971, 1973, 1975, 1976, 1979, 1980, 1982, 1984, 1986.

BIBLIOGRAFIE

Arhiva Stării civile a Municipiului Arad, *Dosar divorțuri/1974*.

Arhiva Stării civile a Municipiului Arad, *Registre de căsătorii*, anii 1956, 1965, 1967, 1968, 1969, 1971, 1973, 1975, 1976, 1979, 1980, 1982, 1984, 1986.

BETEA, Lavinia, „Interzicerea avorturilor (1966–1989) ca fapt de memorie socială”, în Adrian Neculau (coord.), *Viața cotidiană în Comunism*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 249.

BREANA, Laura, *Constantina – mama eroină*, în *Monitorul de Vrancea*, din 08.03.2008, apud <http://www.infoportal.ro/articol~din-actualitate~info-442697~constantina-mama-eroina.html>

Buletinul Oficial nr. 13 din 18 aprilie 1956; nr. 26 din 30 septembrie 1957; nr. 60 din 1 octombrie 1966; nr. 64 din 8 octombrie 1966; nr. 70 din 25 iunie 1970; nr. 108 din 1 august 1974.

Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român (25–28 noiembrie 1974), Editura politică, București, 1975, p. 816–823.

COVACI, Diana, „Propaganda pronatalistă în paginile Almanahului Femeia (1979–1990)”, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coordonatori), *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII–XXI). Omagiu profesorului Nicolae Bocșan la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 525–548.

Decretul nr. 174/1974, și publicat în „*Buletinul Oficial*”, nr. 108 din 1 august 1974.

DELETANT, Denis, *România sub regim comunist*, Editura Academia Civică, București, 2006, p. 135–136.

„*Fabricile de copii*” ale lui Ceaușescu, în *Sibianul*, din 11.07.2005, apud <http://old.sibianulonline.ro/articol/ziar/sibiu/fabricile-de-copii-ale-lui-ceausescu/6425/>

GHEBREA, Georgeta, *Aspecte și efecte ale politicii familiale în România, între 1950–1989*, <http://ebooks.uni-buc.ro>.

GOODY, Jack, *The European Family. An Historico – Anthropological Essay*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 11.

IEPAN, Florin, *Născuți la comandă – Decreeții. Film documentar*, apud <http://www.cinemagia.ro/filme/nascuti-la-comanda-decreteii-68-12492/>, accesat 27.06.2009.

ILISOI, Victor, *21 de copii și o mamă eroină, mândria Ceaușeștilor*, în *Cotidianul*, din 05.06.2008. Apud http://www.cotidianul.ro/21_de_copii_si_o_mama_eroina_mandria_ceausestilor-47825.html

MIHĂILESCU, Ioan, *Familia în societățile europene*, Editura Universității din București, 1999, p. 17.

PĂDUREAN, Corneliu, „Motive de divorț în timpul regimului comunist din România. Cazul orașului Arad”, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coordonatori), *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII–XXI). Omagiu profesorului Nicolae Bocșan la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 503–514.

PĂDUREAN, Corneliu, *Family in Romania during the communist regime*, în Antoinette Fauve – Chamoux and Ioan Bolovan (Coordinators), *Families in Europe between the 19th and the 21st Centuries From the Traditional Model to Contemporary PACS*, Supplement of the Romanian Journal of Population Studies, Cluj University Press, 2009, p. 521–542.